

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.1.2>

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ

Горбасенко Павло Володимирович,
orcid.org/0009-0000-0624-8734
кандидат юридичних наук

Попри безспірне визнання як соціальної цінності закріпленого у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «права на справедливий суд», аналіз законодавства України свідчить про те, що його правова регламентація потребує вдосконалення. Не випадково окремі її аспекти стали предметом розгляду Конституційного Суду України. А оскільки є очевидним, що наукової уваги потребують й інші аспекти цієї проблеми, то з метою сприяння в розв'язанні цих завдань і вироблення пропозицій, спрямованих на узгодження їх із європейськими стандартами, і було проведене це дослідження.

Метою статті є проведення аналізу проблемних аспектів конституційного визначення, правового регулювання та процесуальних механізмів реалізації права на судовий захист в Україні та внесення пропозицій щодо узгодження їх із європейськими стандартами.

За результатами дослідження наводяться аргументи стосовно того, що: 1) правова нечіткість законодавчих положень, якими обґрунтовується наявність конституційного права громадян України на судовий захист, дає підстави для висновку про те, що Конституцією України таке право не передбачено, а тому юридично легітимною підставою для його визнання та дотримання є ратифікована Конвенція України про захист прав людини і основоположних свобод; 2) у ньому не декларується ні «право на справедливий суд», ні право на судовий захист порушених, невинуватих або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави як учасників правовідносин; 3) конституційні засади судочинства не зорієнтовані на захист цих прав; 4) не відповідає істинному, узгодженому з європейськими уявленнями про нього та конституційному визначенню принципу верховенства права; 5) конституційного визначення та відповідного закріплення потребує також принцип безумовного виконання як конституційних обов'язків людини і громадянина, так і обов'язків, що випливають із практики правовідносин, кожним із їх учасників; 6) системний підхід до вирішення зазначених проблем зумовлює необхідність їх дослідження та відповідного коригування як нормативного визначення та закріплення, так і механізмів реалізації правовідносин на практиці та на галузевому рівні; 7) акцентується увага на тому, що запровадження міжнародних стандартів правового регулювання прав і свобод є одним з основних засобів їх забезпечення.

Ключові слова: право, права людини, принципи права, верховенство права, право на справедливий суд, право на судовий захист, правова визначеність.

Gorbashenko Pavlo. Features of the constitutional definition and legal regulations Rights to judicial protection in Ukraine

Despite the undisputed recognition of the social value enshrined in Article 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms "right to a fair trial", the analysis of Ukrainian legislation shows that its legal regulation needs improvement. It is not by chance that certain aspects of it became the subject of consideration by the Constitutional Court of Ukraine. And since it is obvious that other aspects of this problem need scientific attention, this study was conducted in order to help solve these problems and develop proposals aimed at bringing them into compliance with European standards.

In the course of the study, the author used a number of general scientific and special methods of cognition, comparative and legal method, system analysis and synthesis method, systematization and classification, formal and dialectical logical.

The purpose of the article is to analyze the problematic aspects of the constitutional definition, legal regulation and procedural mechanisms for the implementation of the right to judicial protection in Ukraine and to make proposals aimed at bringing them to conformity with the European standards.

According to the results of the research, arguments are given that: 1) legal vagueness of the statutory provisions which justify the existence of the constitutional right of the citizens of Ukraine to judicial protection, gives grounds to conclude that the Constitution of Ukraine does not provide for such a right, and therefore a legally legitimate basis for its recognition and enforcement the Ukrainian Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is ratified; 2) neither the "right to a fair trial" nor the right to judicial protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms or interests of natural persons, rights and interests of legal entities and interests of the state as participants in legal relations is declared in it; 3) the constitutional principles of judicial proceedings are not oriented towards the protection of these rights; 4) does not correspond to the true, coordinated with European ideas about it, and the constitutional definition of the principle of the rule of law; 5) the principle of unconditional fulfillment of both the constitutional duties of a person and a citizen, as well as the duties arising from the practice of legal relations by each of their participants, also needs a constitutional definition and appropriate consolidation; 6) a systematic approach to solving the specified problems necessitates their research and appropriate adjustment of both the normative definition and consolidation, as well as the mechanisms of implementation of legal relations in practice and at the branch level; 7) attention is focused on the fact that the introduction of international standards of legal regulation of rights and freedoms is one of the main means of ensuring them.

Key words: law, human rights, principle of law, rule of law, right to fair trial, judicial protection, legal definition.

Постановка проблеми та її актуальність. Одним із прав, закріплених у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), є «право на справедливий суд» [1]. А оскільки ця Конвенція та протоколи до неї Україною були ратифіковані, то вони є складниками її національного законодавства й підлягають безумовному дотриманню. Однак попри безспірне визнання цього права в Україні як соціальної цінності, його правова регламентація в її законодавстві як на конституційному, так і на галузевому рівні потребує уточнення, що зумовлює проблеми й у практиці правовідносин. Наприклад, ініціатори звернення до Конституційного Суду України (далі – КСУ) щодо цього обґрунтовують його тим, що обмеження доступу до правосуддя залежно від ціни позову та за іншими ознаками, визначеними в ч. 6 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [2], є «дискримінаційним», таким, що «порушує конституційне право на рівний доступ до правосуддя, яке забезпечується не лише відкриттям провадження у справі, а й відповідними судовими процедурами». А «обмеження можливості касаційного оскарження судових рішень залежно від предмета спору та ціни

позову є звуженням змісту й обсягу цього права», яким «законодавець обмежив доступ до суду залежно від обставин, які не є релевантними їхній меті». Саме тому ці питання і стали предметом розгляду КСУ, який із цими аргументами частково погодився і у своєму рішенні визнав, що п. п. 1 та 5 ч. 6 ст. 19 ЦПК України є неконституційними [3]. Аналогічні обмеження доступу до правосуддя передбачені ч. 5 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [4].

Варто зазначити, що питання законодавчої техніки та проблеми тлумачення юридичних дефініцій були предметом досліджень таких українських учених, як О. Богачова, Ж. Дзейко, В. Косович, Б. Малишев, А. Мельник, Т. Фулей, І. Шутак та інші, однак оскільки окремі аспекти вказаної проблеми залишилися поза їхньою увагою, а окремі їхні висновки уваги українських законодавців не привернули, усе це й зумовлює відповідні теоретико-правові дискусії, недоліки чинних правових актів і помилки, якими супроводжується практика правозастосування, прикладом яких і є ті, що досліджувались КСУ.

А оскільки є очевидним, що наукової уваги потребують й інші аспекти проблеми

права на судовий захист, насамперед його теоретико-правового та конституційного визначення, нормативного закріплення й вироблення належних процесуальних механізмів його реалізації у практиці правовідносин на галузевому рівні, то сприяння в розв'язанні цих завдань і вироблення пропозицій, спрямованих на узгодження їх із європейськими стандартами, і стало **метою дослідження**.

Його об'єктом стали сучасні досягнення теорії права, відповідні положення Конституції та законодавства України, рішень КСУ, а також висловлених у літературних джерелах поглядів учених, що стосуються цієї проблематики.

А в його ході використовувались такі наукові методи, як: порівняльно-правовий, системно-структурного аналізу і синтезу, систематизації та класифікації, формально-логічний і діалектичний тощо.

Виклад основного матеріалу. Політико-методологічні аспекти проблеми.

У контексті даного дискурсу насамперед необхідно привернути увагу до того, що в національній теорії і практиці правовідносин право на судовий захист зазвичай обґрунтовується наявністю ст. 55 Конституції України, згідно з якою «права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [5]. КСУ в рішенні № 5-р(11)2021 від 21 липня 2021 р. зазначив, що «сутнісний зміст права на судовий захист, установлений ч. 1 ст. 55 Конституції України, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, закріпленими у приписах її ч. 2 ст. 129, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та витлумаченого Європейським судом з прав людини» [6].

Однак, якщо врахувати, що в Конституції України як у Загальних її засадах, так і серед передбачених нею «прав, свобод та обов'язків людини і громадянина» ні про «право на справедливий суд», ні про «право на судовий захист», ні про «право на рівний доступ до правосуддя» і не згадується, то чи можна вказані положення її ч. 1 ст. 55 визнавати його конституційним закріпленням? Адже є очевидним, що лаконічне визначення того, що «права і свободи людини і громадянина

захищаються судом», аж ніяк не є підставою для висновку ні про те, що в ньому хтось комусь щось надає чи гарантує, ні про те, що в ньому хтось когось до чогось зобов'язує.

Не заповнює цієї прогалини й те, що згідно із ч. 2 цієї статті «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб», ні передбачене нею право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Конституційного Суду та міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій [5].

А з іншого боку, якщо ці положення все ж визнавати конституційним закріпленням вказаного права, то чи відповідає воно принципу юридичної визначеності? Адже не випадково, як уже зазначалося, у ст. 6 Конвенції чітко й однозначно сформульоване і «право на справедливий суд» ("Right to a fair trial") згідно з яким «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1].

Не компенсують фактичну відсутність конституційного закріплення цього права й положення ст. 8 Конституції, згідно з якою «звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції гарантується», «конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані» [5], оскільки в них ідеться лише про конституційні права, що ж до тих із них, які в Конституції не закріплені, але виникають із практики правовідносин, і не згадується.

Важливим є й те, що хоча КСУ й акцентує увагу на тому, що «сутнісний зміст права на судовий захист, встановлений ч. 1 ст. 55 Конституції України, слід визначати у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами ч. 2 ст. 129 Конституції України» [6], аналіз цих приписів свідчить про те, що вони на забезпечення у процесі судочинства

і «права на судовий захист», і «права на справедливий суд» не орієнтують також.

А з урахуванням цього стає очевидним, що в жодній нормі Конституції, які присвячені правам і свободам людини і громадянина, ні те, що «кожен має право на справедливий суд», ні те, що «кожен має право на доступ до правосуддя», ні те, що «кожен має право на судовий захист його порушених, невизнаних або оспорюваних прав», не задеклароване. Не орієнтують на захист цих прав і конституційні засади судочинства. А якщо так, то що тоді дає підстави для висновку, що в Україні кожен таке право має, а українська держава, як це проголошено у ст. 3 її Конституції, його гарантує?

Що ж до того, що «доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» як засади кримінального провадження передбачені п. 14 ч. 1 ст. 7 та ст. 21 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [7], то тут варто враховувати, що згідно з методологічними настановами теорії правовідносин, основоположні права, свободи й обов'язки громадян, як і відповідні засади судочинства, повинні визначатися не в галузевому законодавстві, а саме в Основному законі держави, тобто – у її Конституції.

Не варто водночас залишати поза увагою й те, що у вказаних нормах КПК йдеться, по-перше, не про права і свободи, а про засади судочинства, по-друге, не про право на судовий захист чи право на справедливий суд, а лише про «доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень», що не те саме. А якщо так, то з певністю можна прогнозувати, що до цього питання увагу українських законодавців рано чи пізно обов'язково повернуть представники міжнародних правозахисних інституцій, як це вже було з тим, що в Україні пропагувався захист передбачених Конвенцією не «основоположних», а «основних» прав людини і лише у практиці правовідносин стало зрозумілим, що категорії «основні» й «основоположні» права – це те саме. А якщо ці обставини є очевидними, то чи варто українським фахівцям у цих питаннях очікувати ще й на таку «гуманітарну допомогу»?

Некоректним є й обґрунтування наявності законодавчого закріплення права

на судовий захист положеннями ст. 2 ЦПК України та ст. 2 ГПК України, якими визначено завдання цивільного та господарського судочинства, і згідно з якими ними є: «справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави» [2]; «справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності, та розгляд інших справ, віднесених до юрисдикції господарського суду, з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави» [4], оскільки, як і засади судочинства, його завдання та права людини, це також не те саме, отже, закріплені в цих статтях положення фактично є юридичними гарантіями забезпечення цих прав.

А якщо так, то виявляється, що проголошене у ст. 6 Конвенції «право на справедливий суд» у національному законодавстві України закріплене лише у ст. 7 Закону «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою: 1) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом; 2) іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні із громадянами і юридичними особами України; 3) доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції в порядку, встановленому законами України», а згідно з п. 1-а ч. 1 ст. 106 цього Закону «незаконна відмова в доступі до правосуддя, учинена умисно або внаслідок недбалості, є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності».

Важливими в даному контексті є і положення ст. 8 цього Закону, якою передбачене і «право на повноважний суд», згідно з яким: 1) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом; 2) суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком

розподілу судових справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб [8]. А наявність цієї норми, окрім іншого, свідчить і проте, що ці права в ньому не ототожнюються.

Однак, незважаючи на актуальність і прогресивність указаних положень, з політико-методологічного погляду важливим є те, що закріплені вони не в Конституції, а лише в ординарному законі, а, як відомо, відсутність їх у Конституції зумовлює закономірне питання, чи є вони конституційними?

Що ж до можливих наслідків ігнорування методологічних настанов щодо субординації нормативних актів, одним із яких є принцип верховенства Конституції, тобто – Основного закону держави, то їх можна проілюструвати ситуацією з такою визнаною в Україні фундаментальною засадою правовідносин, як засада «верховенства права» (*“the rule of law”*), національне розуміння якої не тільки не скоординоване з європейським розумінням її суті, а і спотворене як на конституційному, так і на галузевому рівнях.

А свідченням цьому є те, що, як відомо, воно закріплене у ст. 8 Конституції України. Але оскільки воно базується на позитивістському розумінні категорії «право», то і тлумачиться в ній як верховенство Конституції України, що не тільки не кореспондується з розумінням верховенства права з позицій його природно-правової, тобто – істинної сутності, а по суті й заперечує її. Як наслідок, у національній теорії і практиці правовідносин його зміст стали тлумачити крізь призму змісту ст. 3 Конституції, згідно з якою «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [5], що не тільки не відповідає ні істинному змісту цієї засади, ні засаді правової визначеності, а й є підміною понять.

Щодо практичних наслідків відсутності належного конституційного визначення

цієї фундаментальної засади правовідносин, то в підсумку це призвело до того, що український законодавець, спираючись на те, що романо-германська правова система базується на понятійно-категоріальному апараті, запозиченому з римського права, та ігноруючи те, що вихідними і безспірними латиномовними юридичними термінами у правовідносинах є *“jus”* – право і *“lex”* – закон, у своїй діяльності послуговувався саме легістським розумінням категорії «право» (з позицій традиційного національного праворозуміння – правом в «об'єктивному» розумінні). Як наслідок, у кожному з національних кодексів він сформулював «своє» визначення категорії «верховенство права», які суперечать не тільки одне одному, а й істинному його значенню, запозиченому із системи англосаксонського, тобто «природного», права, і, як наслідок, і настановам щодо її змісту, сформульованим уповноваженими європейськими інституціями, зокрема й Венеційською комісією [9], та рекомендованим у Посібнику з європейського права з питань доступу до правосуддя, підготовленому Агенцією Європейського Союзу з основоположних прав та Радою Європи спільно із Секретаріатом ЄСПЛ [10]. Не випадково й позиція Конституційного Суду України у тлумаченні цього питання постійно змінювалась, що й стало предметом його наукового аналізу, відповідної теоретико-правової оцінки й обґрунтування можливих його наслідків [11].

Зрозуміло, що таке тлумачення засади верховенства права не могло не чинити відповідного негативного впливу й на практику відповідних національних правовідносин.

Інші методологічні застереження щодо визначення права на судовий захист. У контексті даного дискурсу принципово важливим є й те, що не варто тісно пов'язувати й категорій «права людини» та «засади судочинства», оскільки насамперед це не те саме по суті. Адже в істинному розумінні змістом будь-якого права є повноваження особи на визначені цінності, а засади судочинства є одним із юридичних засобів, отже – і гарантій забезпечення кожного з порушених, невизнаних або оспорюваних прав, по захист якого уповноважені особи зверну-

лися до суду. А якщо, окрім цього, брати до уваги й те, що, як уже зазначалось, згідно зі ст. 8 Конституції, усупереч вимогам конституційної засади верховенства права, яка орієнтує на безумовний захист кожного права, гарантується звернення до суду для захисту лише конституційних прав і свобод, то навіть актуальний і прогресивний факт закріплення права на справедливий суд на галузевому рівні з юридичного погляду виявляється сумнівним, оскільки внаслідок як загальновідомої субординації нормативних актів, так і вказаних положень Конституції воно не гарантується.

А з політичного погляду це означає, що оскільки в Конституції України ні право на справедливий суд, ні право на судовий захист не закріплено, то юридичною підставою для його використання у практиці національних правовідносин фактично є лише положення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що, однак, є не національними, а міжнародними і способом його закріплення і гарантією його забезпечення. До того ж, як уже зазначалось, у ст. 6 Конвенції йдеться не про «право на судовий захист», а про «право на справедливий суд», що і з логічного погляду, і по суті також не те саме.

Важливим у даному контексті є й те, що якщо в законодавстві України фігурують і такі поняття, як «право на справедливий суд», «право на судовий захист», «право на доступ до правосуддя», «право на рівний доступ до правосуддя», «право на повноважний суд», «право на звернення» тощо, то закономірним є питання – це різні права, чи під цими назвами мається на увазі те саме? А якщо це різні права (що фактично так і є, але, незважаючи на це, у національній практиці правовідносин вони ототожнюються), то кожне з них потрібно чітко розмежувати, дати їм відповідні визначення на теоретико-правовому рівні, належним чином закріпити кожне з них у відповідному нормативному акті згідно з методологічною їх субординацією, визначити їхній зміст і засоби, механізми їх забезпечення як на конституційному, так і на галузевому рівні, що й даватиме належні ідеологічні, політичні та юридичні підстави послугуватися ними у практиці правовідносин.

Якщо ж усе це всупереч і європейським настановам і національній методології правовідносин у цих питаннях, і елементарним правилам логіки ігнорувати, визнавати «тим самим», то такий підхід нічим іншим, як хаосом як у теорії, так і у практиці правовідносин закінчитися не може.

А характерним прикладом таких наслідків уже може послугувати те, що по суті формальна, але імперативна норма, закріплена у ст. 55 Конституції, згідно з якою «права і свободи людини і громадянина захищаються судом», коли вона ще й розвивається на галузевому рівні, зокрема у ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), якою визначені «загальні засади цивільного законодавства» і згідно з п. 5 якої однією з них є «судовий захист цивільного права та інтересу» [12], дає підстави для висновку, що вказаний підхід по суті є не підтвердженням права на судовий захист, а нормативно визначеним запереченням як фактичної наявності, так і потреби пошуку будь-яких інших, зокрема й позасудових, способів їх захисту. Хоча є очевидним, що розв'язання всіх суперечностей, що виникають із практики правовідносин і зумовлюють необхідність захисту прав і законних інтересів їхніх учасників лише в суді, є і недоречним, і неможливим, а, як наслідок, і таким, що суперечить міжнародним тенденціям у цих питаннях.

Очевидним є й те, що ця норма заперечує як положення ст. 40 Конституції, згідно з якою «усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади і місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані їх розглянути і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк», так і сучасні тенденції використання наявних і пошуку нових засобів захисту прав і законних інтересів учасників правовідносин.

У контексті даного дискурсу принципово важливим є й те, що, окрім прав, у кожного є й обов'язки, і конституційні, і ті, що виникають із практики правовідносин. Водночас аналіз змісту конституційно-правового регулювання цього аспекту вказаної проблеми свідчить про те, що в Конституції України обов'язки людини

і громадянина визначені лише в чотирьох, а саме: 65, 66, 67 і 68, її статтях [6], що навіть із формального погляду є свідченням того, що охопити в них всі аспекти вказаної проблеми просто нереально.

Як наслідок, закономірним є й те, що українська держава принципу невідворотності виконання обов'язків кожним учасником правовідносин навіть на конституційному рівні не декларує. А якщо так, то що вже тоді казати про не передбачені Конституцією обов'язки, що виникають із практики правовідносин? Адже з техніко-юридичного погляду виявляється, що вони залишаються поза конституційно-правовою регламентацією. Тобто варто визнати, що те, що засада невідворотності виконання обов'язків людини і громадянина в конституційному регулюванні на рівні «загальних засад» не передбачена, а у відповідному розділі Конституції обов'язкам людини і громадянина уваги приділено явно не досить, є методологічною помилкою, яка неодмінно спричинятиме негативні наслідки й у практиці правовідносин. Не випадково такий підхід у конституційному регулюванні цієї проблеми суперечить і міжнародним стандартам у цих питаннях, оскільки, як відомо, уже на прапорі Першого Інтернаціоналу (міжнародної організації, створеної в 1864 р.) були викарбувані слова: «Немає прав без обов'язків, немає обов'язків без прав».

А якщо врахувати і теоретичне, і практичне значення порушених у даному дискурсі питань, то варто визнати, що зазначені недоліки конституційного їх урегулювання є і політичними, і методологічними помилками, яких припустилися на конституційному рівні, які на галузевому рівні виправленими бути не можуть, оскільки такі намагання зумовлюватимуть порушення загальновизнаних концептуальних підходів до нормативно-правового врегулювання вказаних проблем,

які базуються на принципах як системно-структурного підходу, так і юридичної визначеності, що під час формування правової системи держави є неприпустимим, оскільки свідчитиме не тільки про її техніко-юридичні недоліки, а й про недоліки методологічного та політичного характеру, які супроводжуватимуться негативними наслідками й у її міжнародному іміджі, і в теорії та практиці національних правовідносин.

Висновки: 1) Конституцією України передбачена можливість звернення до суду лише по захист конституційних прав і свобод; 2) ні «право на справедливий суд», ні право на судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави як учасників правовідносин у ній не задеклароване; 3) не орієнтують на захист указаних прав і конституційні засади судочинства, передбачені ст. 129 Конституції України; 4) не відповідає істинному, скоординованому з європейськими уявленнями про неї, і конституційне визначення засади верховенства права; 5) конституційного визнання та відповідного закріплення потребує й засада безумовного виконання своїх обов'язків кожним учасником правовідносин; 6) у конституційному регулюванні України недооціненою, отже, і незадекларованою виявилась і важливість належного правового врегулювання як конституційних обов'язків людини і громадянина, так і обов'язків, які виникають із практики правовідносин кожного їх учасника; 7) системний підхід до розв'язання вказаних проблем зумовлює необхідність їх дослідження та відповідного коригування як нормативного визначення, так і механізмів реалізації вказаних проблем у практиці правовідносин і на галузевому рівні. Унесені пропозиції щодо механізмів розв'язання цих проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.06.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон від 18.03.2004 р. № 1618-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.06.2024).
3. Рішення Конституційного Суду України від 22.11.2023 р. № 10-п(II)/2023. Справа № 3-88/2021(209)21, 47/22, 77/23, 188/23. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23 (дата звернення: 25.06.2024).

4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон від 06.11.1991 р. № 1798-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 25.06.2024).
5. Конституція України : Основний закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 р. № 5-п(II)2021. Справа № 3-173/2018 (1186/18, 77/19). URL: https://zakonline.com.ua/documents/show/49752_676541 (дата звернення: 25.06.2024).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.06.2024).
8. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1589> (дата звернення: 25.06.2024).
9. Доповідь про верховенство права, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні. Венеція, 25-26 березня 2011 р. Рада Європи. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e) (дата звернення: 25.06.2024).
10. Посібник з європейського права з питань доступу до правосуддя 2016. URL: https://mc.court.gov.ua/img/files/file_7959.pdf (дата звернення: 25.06.2024).
11. Малишев Б. Проблеми розвитку доктрини принципу верховенства права в рішеннях Конституційного Суду України 1997-2016 рр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Юридичні науки». 2022. № 4 (123). С. 80-86.
12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. № № 40-44. Ст. 356.